

REFLEKTIVNÍ DENÍKY V PROFESNÍ PŘÍPRAVĚ STUDENTŮ UČITELSTVÍ PRVNÍHO STUPNĚ ZÁKLADNÍCH ŠKOL

REFLECTIVE DIARIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHER STUDENTS

Tereza Kolumber, Marcela Janíková

1 Ústav školní pedagogiky, Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati, Zlín

Abstrakt

Vzdělávání studentů učitelství zahrnuje reflexi jejich praxe, během které zkoumají zkušenosti vedoucí k porozumění komplikovaných jevů. Analýza pedagogické činnosti je proto nutná, neboť umožňuje zamýšlet se nad jednotlivými složkami výuky a plánovat budoucí kroky. Zároveň studenti nalézají odpovědi na otázky, proč ve výuce nastaly problémy. Sloužit k reflexi mohou jejich reflektivní deníky, pomocí kterých se zdokonalují ve vnímání vlastních zkušeností, silných stránek, ale i oblastí vyžadujících zlepšení. Studenti v denících vyjadřují své pocity, což pomáhá s vyrovnáním se s emocemi spojenými s výukou.

Klíčová slova: reflexe; reflektivní deník; učitelství; profesní příprava

Abstract

The education of student teachers involves reflection on their teaching practice, during which they explore experiences leading to an understanding of complex phenomena. Analysis of teaching practice is therefore necessary, as it enables reflection on the different components of teaching and planning for future actions. At the same time, students find answers to questions about why problems have arisen in their teaching. Their reflective journals can be used to improve their perception of their own experience, strengths, and areas for improvement. Students express their feelings in the journals, which helps with coping with the emotions associated with teaching.

Keywords: reflection; reflective diary; teaching; professional training

1 ÚVOD

Reflektovat pedagogickou praxi je jedna z klíčových dovedností studentů učitelství, neboť statické znalosti při řešení neočekávaných situací ve výuce nepomohou. Učitelství patří k povoláním, které neumožňuje předvídat veškeré výukové situace, protože při jejich řešení neexistuje jen jeden platný postup. Není možné připravit studenty učitelství na všechny situace, ale pokud nejsou schopni identifikovat konkrétní problémy, může to vést k obtížím při hledání vhodného přístupu k jejich řešení.

2 TEORIE

Podle Swindella a Watsona (2006) je reflektivní deník forma psaní, při které studenti zpětně popisují a zpracovávají své osobní učební zkušenosti pomocí reflektivních a analytických procesů. Akbari (2007) dodává, že reflektivní deníky jsou důležitým nástrojem pro profesní a osobnostní rozvoj studentů učitelství, neboť se pomocí nich zdokonalují ve vnímání vlastních zkušeností. V jejich rozvoji jim ale tyto zkušenosti pomohou jen tehdy, když o nich systematicky přemýšlejí a správně je reflektují. Pokud studenti učitelství neměli v průběhu studia reflektivní prvek, tak mohou opakovat stejné chyby a nejsou si toho vědomi. Studenti učitelství, kteří jsou zvyklí pravidelně reflektovat svou výukovou činnost, umí aktivně řešit výukové problémy a neočekávané situace (Day, 1993).

Jak upozorňuje Beauchamp (2015), navzdory akceptaci reflexe jako součásti učitelského vzdělávání se objevuje také její kritika. Ta poukazuje na problém nejednotnosti pojetí a vede k otázce, zda reflexe opravdu vede k lepším výucím. Zatím totiž není přesně zhodnocena její účinnost.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Data byla získána na podzim 2022, kdy si studenti učitelství prvního stupně ZŠ vedli v průběhu šestitýdenní souvislé praxe reflektivní deníky. Studentům nebyla ze strany vyučujících na univerzitě nařízena přesná struktura deníkových zápisů. Pouze měli za úkol dokumentovat zkušenosti a pocity. Deníky nesloužily pouze ke shromažďování informací, ale i k propojení různých oblastí vzdělávání. Studie se soustředí na kvalitativní obsahovou analýzu 32 reflektivních deníků.

Jak upozorňuje Drisko a Maschi (2016), obsahová analýza se zaměřuje spíše na popis. Kvalitativní obsahovou analýzu lze chápat i jako soubor technik pro systematickou, hloubkovou a detailní analýzu textů, která na rozdíl od kvantitativní obsahové analýzy nepoužívá statistické metody (Mayring, 2010). Deníky byly analyzovány induktivně pomocí otevřeného kódování (více viz Gavora, 2015).

4 VÝSLEDKY

Z analýzy reflektivních deníků vyplývá, že uvádějící učitel je pro studenty autorita i podpora. Jejich vztahy se ale neobejdou bez komplikací, přičemž jedním z problémů je nesoulad mezi pedagogickými přístupy a nedostatečná komunikace. Analýza dat ukazuje, že studenti reflektují řízení výuky a organizaci času. Klíčová je pro ně schopnost realizovat plánované vzdělávací aktivity v daném časovém rámci. Na praxi mají studenti možnost hodnotit žáky, což pro ně představuje novou, velmi náročnou zkušenost. Tento aspekt učitelské práce je podle nich náročný, neboť je spojen s odpovědností za potenciální dopad na žáky.

Během praxe studenti předávají jak vědomosti, tak se navazují pozitivní vztahy se žáky, což jim umožňuje lépe porozumět vztahům ve třídě. Proces budování vztahů s žáky probíhá i na kulturních a společenských akcích školy. Podle studentů je žádoucí, aby se těchto událostí účastnili, neboť je to příležitost pro rozvoj vztahů se žáky v méně formálním prostředí.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Reflektivní deníky jsou cenným nástrojem pro studenty učitelství, které jim umožňují lépe pochopit zkušenosti z praxe. V případě absence reflektivních prvků ve vzdělávání učitelství existuje riziko opakovaného výskytu identických chyb (Akbari, 2007; Swindell & Watson, 2006). Analýza reflektivních deníků odhalila, že studenti se ve svých deníkových záznamech soustředí na reflexi vztahů s uvádějícími učiteli, realizaci výuky a rozvíjení vztahů se žáky. Výsledky naznačují, že komunikace s uvádějícím učitelem, plánování výuky a hodnocení žáků představují pro studenty náročné situace, které mohou být zdrojem nervozity a úzkosti. Studenti se chtějí cítit součástí kolektivu, a proto se účastní nejen výuky, ale i akcí školy, kde poznávají své žáky z jiné stránky.

6 LITERATURA

- Akbari, R. (2007). Reflections on reflection: A critical appraisal of reflective practice in L2. *System*, 35(2), 192–207.
- Beauchamp, C. (2015). Reflection in teacher education: Issues emerging from a review of current literature. *Reflective Practice: International and Multidisciplinary Perspectives*, 16(1), 123–141.
- Day, Ch. (1993). Reflection: A necessary but not sufficient condition for professional development. *British Educational Research Journal*, 19(1), 83–93.
- Drisko, J. W., & Maschi, T. (2016). *Content Analysis*. Oxford University Press.
- Gavora, P. (2015). Obsahová analýza v pedagogickom výskume: Pohľad na jej súčasné podoby. *Pedagogická orientace*, 25(3), 345–371.
<https://doi.org/10.5817/PedOr2015-3-345>
- Mayring, P. (2010). *Qualitative Inhaltsanalyse, Grundlagen und Techniken*. Beltz.
- Swindell, M., & Watson, J. (2006). Teaching ethics through self-reflective journaling. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 3(2), 4–12.